**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

**ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Факультет української й іноземної філології, журналістики та мистецтв**

**Кафедра культури і мистецтв**

# ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ ЗАСОБАМИ ОРИГІНАЛЬНОЇ ГРАФІКИ

**Кваліфікаційна робота (проєкт)**

**Пояснювальна записка**

на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр»

Виконала:

Здобувачка 2 курсу, 08-221М групи
Спеціальності: 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація
Освітньо-професійної програми
Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація
Гоман Юлія Павлівна

**Керівник:**
Доцентка кафедри культури і мистецтв, кандидатка педагогічних наук
Малежник Ю. М.

**Рецензент:**
кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри образотворчого мистецтва Криворізького державного педагогічного університету
Пильнік Р.О.

Івано-Франківськ – 2025

# ЗМІСТ

**ВСТУП**……..……..……..….3

**РОЗДІЛ 1. Техніка гравюра як засіб оригінальної графіки**…..……5

1.1 Техніка “гравюра” у творчості відомих художників……..….5

1.2 Оригінальна графіка……...……..14

**РОЗДІЛ 2. Особливості створення художнього образу засобами оригінальної графіки**…..……18

2.1. Формування художнього образу. Символіка……18

2.2. Етапи роботи над формуванням художнього образу в техніці гравюра.....26

**ВИСНОВКИ**……...…….……..31

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**……...…….……33

# ВСТУП

Образотворче мистецтво посідає важливе місце у формуванні естетичного світогляду людини та розвитку її культури. Одним із найбільш виразних і гнучких його видів є графіка, адже завдяки її лаконічності, точності та багатству художніх засобів, вона здатна передавати будь-які форми, а також духовно-емоційний стан. Особливе значення має оригінальна графіка, яка вирізняється неповторністю задуму та індивідуальністю виконання.

Формування художнього образу в графічному мистецтві є складним творчим процесом, який поєднує в собі пошук пластичної мови за допомогою використання виразних ліній, штриха, плями, фактури та світлотіні. Саме ці засоби дозволяють художнику створювати оригінальні образи, передавати смислові й емоційні акценти та розкривати ідейно-тематичну основу твору.

Особливої уваги у сфері оригінальної графіки заслуговує гравюра як самостійний вид мистецтва. Вона поєднує в собі традиції ремесла та індивідуальний почерк митця, дозволяє досягати виняткової чіткості ліній і багатства тональних переходів. Завдяки різноманітності технік – деревориту, офорту, ліногравюри, мецо-тинто та інших – гравюра показує широкі можливості формування художнього образу, створюючи як монументальні, так і камерні композиції.

Отже, основну тему для серії гравюр було обрано тварин. Цей вибір був зумовлений тим, що тваринний світ здавна є джерелом натхнення для різних художників і є дуже простим у сприйнятті. Зображення тварин дають нам змогу досліджувати широкий спектр пластичних рішень – від динаміки рухів до передачі фактури шерсті, пір’я чи шкіри. Також, через художні образи тварин гравюра набуває не лише естетичної, але й символічної глибини, відкриваючи нові можливості для інтерпретації традиційного жанру та формування цілісного художнього образу.

**Мета:** аналіз особливостей формування художнього образу засобами оригінальної графіки, зокрема гравюри.

**Завдання дослідження:**

1. Проаналізувати історичний розвиток оригінальної графіки;
2. Дослідити специфіку формування художнього образу в графічному мистецтві;
3. Розглянути особливості виконання технік у гравюрі;
4. Визначити роль символіки та образності у відтворенні теми тварин у графічних творах;
5. Розкрити особливості створення художнього образу тварин засобами гравюри;
6. Висвітлити етапи виконання серії авторських гравюр на тему тварин.

**Об’єкт роботи:** процес формування художнього образу в графічному мистецтві.

**Предмет дослідження:** засоби та техніки оригінальної графіки, зокрема гравюри, що забезпечують виразність і цілісність образної структури твору.

**Методи дослідження:** аналіз наукової літератури, порівняльний аналіз технік гравюри, практичне виконання авторських гравюр, візуальний аналіз образів та синтез отриманих результатів для формування висновків.

**Структура роботи:** структуру пояснювальної записки представлено двома розділами, двома підрозділами, висновками до роботи і списком використаних джерел.

# РОЗДІЛ 1
# ТЕХНІКА ГРАВЮРА ЯК ЗАСІБ ОРИГІНАЛЬНОЇ ГРАФІКИ

## 1.1 Техніка “гравюра” у творчості відомих художників

Історія розвитку гравюри почалася одночасно в різних країнах, хоча і відбувалася по-своєму. Вона була пов’язана із змінами свідомості в середньовіччі та економічними, політичними і духовними умовами. У часи Реформації гравюра набула значення не лише мистецького, а й політичного, релігійного та просвітницького. Її навіть називають першою «мультимедійною технологією», бо вона поширювала ідеї та знання.

Гравюра є одним із найстаріших і водночас універсальних видів графічного мистецтва, який дозволяє художнику створювати унікальні твори з високою деталізацією. У своїй праці Дмитро Антонович писав: “Гравюрою називаємо, на відміну від творів малярства, зображення не безпосередньо виконане, а спрацьоване на твердому матеріалі в зворотному вигляді, а потім відтиснуте.”[2] Суть техніки полягає в тому, що на плоску поверхню будь-якого придатного для цієї мети матеріалу (дерева, металу, каменю тощо) тим чи іншим прийомом наноситься малюнок, який потім покривається фарбою і відтискується на папері. Число відбитків, які можна отримати таким чином, варіює залежно від застосованої техніки та матеріалу.

Слід розрізняти три основні типи гравюри: рельєфну або високу гравюру (на дереві або металі), глибоку (резцову або різні види офорту) та пласку (літографію). Але літографія була винайдена на порозі XIX століття, тому в цій статті ми обмежимося поясненням техніки двох перших типів гравюри.

Техніка рельєфної гравюри полягає в тому, що на рівній поверхні між лініями або площинами зображення вибирається ґрунт, так що в результаті зображення підноситься у вигляді плоского барельєфу, а лінії утворюють

своєрідні містки між заглибленнями ґрунту. При гравіруванні на дереві на відшліфовану та підготовлену поверхню абсолютно рівної дерев'яної дошки товщиною близько 2,5 см наноситься малюнок; потім лінії малюнка обрізаються з обох сторін з максимальною точністю гострим ножем, а ґрунт між лініями вибирається спеціальним інструментом, схожим на стамеску, на глибину від 2 до 5 мм, залежно від товщини ліній та відстані між ними. Після цього поверхня дошки покривається фарбою, і до неї притискають папір або інший підходящий матеріал, причому фарба з піднесених ліній або площин переходить на папір. Таким чином отримується відтиск вирізаного на дошці зображення. Відтиск, звичайно, дає дзеркальне відображення малюнка.

У давнину гравюри різали лише на «довгих» дошках, тобто таких, у яких деревні волокна йдуть паралельно поверхні, при цьому головним чином використовували грушеве та горіхове дерево. Ймовірно, лише в XVIII столітті почали різати «по торцю», тобто на дошках, розпиляних перпендикулярно до росту дерева, так що волокна стояли вертикально до поверхні дошки; тоді ж почали користуватися більш щільним буковим деревом. Ці дошки вже не можна було обробляти ножем, а потрібно було використовувати стамеску та різець. Таким чином техніка різьблення радикально змінилася, і сучасна дерев'яна гравюра стилістично має лише невелику схожість зі старою.

Гравюри на металі слід відрізняти від справжньої заглибленої різьбової гравюри. Лінії на них піднесені над заглибленим ґрунтом, як і в дерев'яній гравюрі. Після завершення різьблення металеву пластину укладають на дерев'яну дошку і друкують так само, як дерев'яну гравюру. Ці металеві гравюри були особливо зручні для дрібних робіт — ініціалів, заставок у книгах тощо.

Особливу різновидність старовинної гравюри становлять так звані відтиски на тесті. Металева пластина з награвірованим і накатаним фарбою

зображенням відтискувалася на папері, на яку було нанесено тонкий шар фарбованої маси за допомогою клеючої речовини, іноді покритий листовим золотом. Такі відтиски, яких збереглося лише близько сотні, і то в пошкодженому вигляді, повинні були завдяки блиску фарби або позолоти та рельєфності створювати особливий ефект.

Інший різновид рельєфної гравюри — пунсонні гравюри (Schrottblätter). Вони за технікою близькі до дерев'яної гравюри, але особливістю є те, що форми утворені темними масами, окресленими білою лінією, тоді як у дерев'яній гравюрі форми утворені білими площинами, окресленими чорними лініями.

Дерев'яна гравюра активно застосовувалася для багатоколірних відтисків, так званих «кьяроскуро» (chiaroscuro, clair-obscur). Багатоколірність досягалася за допомогою декількох дошок, строго підігнаних одна до одної, причому для кожного тону використовувалася окрема дошка; на ній різали лише ті частини малюнка, які в загальному зображенні повинні були бути пофарбовані даним тоном.

Гравюра на дереві спочатку поступалася міді за художньою якістю, але швидко стала популярною серед широкого кола людей, допомагаючи поширювати релігійні, філософські, політичні та естетичні ідеї. Приклад ранньої дерев'яної гравюри — «Свята Доротея» (1410–1420 рр.) у Баварії, виконана у готичному стилі.

Через століття дерев'яна гравюра досягла вершини мистецтва завдяки нюрнберзькій школі та Альбрехту Дюреру. Його ілюстрації до «Всесвітніх хронік» (1493) і «Корабля дурнів» (1494) демонструють неймовірну майстерність: тонкі чорні штрихи передають світло, тінь і об'єм без фарб. Серії «Самсон» (1496–1497) і «Апокаліпсис» (1498) відображають буремні події і дух епохи.

Дюрер і Мартін Лютер сприяли поширенню дереворитy в Європі. Його учні та послідовники, як Ганс Бальбунг, Ганс Гольбейн Молодший, Лукас Кранах Старший, досягли високих мистецьких вершин. В Італії, особливо у Венеції, з’являється техніка «кьяроскуро», де гравюри друкують з кількох дощок для різних кольорів (Уго де Карпі, Ніколо Вінчентіно, Антоніо да Тронто).

На теренах України гравюра на дереві поширювалася завдяки книгодрукуванню Івана Федорова та Петра Мстиславця. Перші самодруки з'явилися на українських землях — слов’янські перші друки з Чехії і Кракова. Роботи Федорова і Мстиславця, наприклад «Апостол» (1564) з гравюрою «Євангеліст Лука», стали прикладом високої майстерності, їхні дошки використовували понад століття.

Техніка дереворитy розвивалася у двох напрямках: народна лубочна графіка і художня ілюстрація. На кінець XVIII ст. у Англії Томас Бьюік здійснив технічну революцію в гравюрі на дереві, підвищивши її художню досконалість.

На відміну від дерев’яної, у різьбовій гравюрі на металі лінії малюнка глибоко вирізаються на тонко і рівно відполірованій мідній пластині. Первісно це виконувалося ювелірним пунсоном, пізніше — спеціальним різцем або штихелем. Для дуже тонких ліній використовують голку (суха голка).

Основний принцип офорту полягає в тому, що прорізання ліній на металі замінюється травленням кислотою. Пластину покривають тонким шаром травильного ґрунту, після чого гострою голкою наносять малюнок, відкриваючи метал у тих місцях, які потім протравлюються. При необхідності окремі ділянки можна протравити глибше, закриваючи вже оброблені лаком.

Інші техніки включають акватинту, карандашну манеру та меццотинто, що дозволяють відтворювати півтони, м’які переходи та ефекти бархатистої поверхні.

У XVIII столітті деякі художники експериментували з багатобарвними відтисками, застосовуючи кілька дошок для різних кольорів, що дозволяло створювати живописні ефекти та поєднувати кольори в одному відтиску.

Завдяки тертю при набиванні фарби та процесу друку поверхня дошки стирається, тож заглиблення стають менш вираженими і затримують у собі менше фарби або зовсім перестають її затримувати; відтиски виходять бліді, а тонкі лінії зникають. Особливо швидко зношуються дошки, виконані ніжнішими техніками — офортом або сухою голкою. Для художнього ефекту важлива якість відтиску: стерта дошка дає погані відтиски, у яких через зникнення тонких ліній і м’яких переходів від світла до тіні порушені деталі малюнка та гармонія цілого. Лише якісні ранні відтиски з ще не зношеної дошки можуть правильно передати художню цінність гравюри і приносити естетичне задоволення.

Історично гравюра виникла в Європі в XV столітті й одразу стала важливим засобом розповсюдження художніх ідей. Відомі майстри, такі як Альбрехт Дюрер, використовуючи дереворит та офорт, створювали складні композиції з багатою деталізацією та глибиною образу. Дюрер поєднував точність лінії з витонченими штриховими переходами, що робило його гравюри не лише зразком технічної майстерності, а й джерелом виразної символіки.

У XIX–XX століттях гравюра активно розвивалася в роботах таких художників, як Кацусіка Хокусай, Едгар Дега, Поль Клеє. Вони застосовували техніку гравюри для передачі динаміки руху, текстури поверхні та емоційного стану персонажів.

Азійська гравюра на дереві досягла вершини у творчості японських художників XVII–XIX століть, переважно представників школи Укійо-е з Едо (сучасний Токіо). З середини XIX ст., після відкриття Японії для Європи, японська графіка стала популярною на Заході та вплинула на таких митців, як К. Моне, Е. Дега, Ф. Валлотон, а серед українських — А. Остроумова-Лебедєва.

Найвідоміші японські майстри — Харунобу, Корюсай, Хокусай, Хіросіге. На відміну від європейської гравюри з олійними фарбами, японці використовували водорозчинні фарби, які наносили на дошку, вкриту шаром рисового крохмалю, що дозволяло створювати тонові градації і отримувати відбитки на зволожений папір.  У своїй творчості Хокусай використовував лінійний ритм та контрастні площини, створюючи глибокі і атмосферні пейзажі, тоді як Дега експериментував із драматичними світлотінями та рельєфним ефектом, досягаючи високої виразності образу.

Японська ксилографія вплинула на європейську гравюру на початку XX століття, хоча європейці адаптували її до власних фарбових можливостей. Вивчення лінориту і дереворит розвиває відчуття лінії, форми, силуету та навички художника, а знання офорту й літографії ще більше розширює його виразні можливості.

Мистецтво гравюри в Україні має понад три століття історії та завжди було однією з найулюбленіших галузей мистецтва. Українські майстри досягли високого рівня як у гравюрі на дереві, так і на металі, а в XX столітті здобули міжнародне визнання в Європі та Америці.

На відміну від літографії (гравюри на камені), яка майже не розвивалася, в Україні особливо поширеними були дереворити й мідерити. Раніше майстри ретельно опрацьовували кожну лінію рисунку, вирізаючи тло й залишаючи штрихи неторканими. У XIX столітті техніки почали змішувати: частіше

вирізали сам рисунок, залишаючи чорне тло, а згодом з’явилася ксилографія — різьблення по дереву з використанням кислот, що імітувало гравюру на металі. Через це гравюра втрачала природність матеріалу, перетворюючись на наслідування.

Гравюра мала два основні призначення:

1. Листова гравюра — самостійний твір, наприклад, ікони, образки, тези чи декоративні аркуші.

2. Книжкова гравюра — ілюстрації або орнаментальні елементи для оздоблення книги (заставки, кінцівки, фронтиспіси, фігурні літери тощо). Саме книжкова гравюра розвивалася активніше й досягла більшого мистецького рівня.

Першою відомою українською гравюрою вважається зображення в львівському «Апостолі» 1574 року. Вона поєднує риси ренесансу й залишки готичного стилю, тому саме добу Ренесансу вважають початком розвитку української гравюри.

Художники Іван Труш, Михайло Бойчук, Леонід Возіанов застосовували техніку гравюри для створення оригінальних графічних серій, де поєднували національні мотиви, символіку тварин і рослин, а також авторські стилістичні експерименти. Вони показали, що гравюра може бути не лише технічним засобом, а й повноцінним художнім інструментом для створення образу та передачі глибокого змісту.

Отже, аналіз творчості відомих художників демонструє, що гравюра як техніка оригінальної графіки дозволяє поєднувати точність і виразність, деталізацію та символічність образу. Завдяки цьому вона залишається ефективним засобом формування художнього образу в сучасному мистецтві.

Техніки гравюри: види та особливості виконання

Гравюра включає в себе кілька основних технік, кожна з яких має свої специфічні художні та технічні особливості. Вибір конкретної техніки визначає характер відтворення образу, його виразність, текстуру та світлотіньові ефекти.

1. Дереворит (ксилографія) – один із найдавніших способів гравюри, при якому зображення вирізується на дерев'яній дошці. Ця техніка відзначається чіткими лініями та контрастними площинами, що дозволяє створювати декоративні та графічно виразні композиції. Відомі художники, такі як Альбрехт Дюрер, використовували дереворит для створення складних композицій з багатою деталізацією.

2. Офорт – техніка гравюри на металевій пластині з використанням кислотного травлення. Вона дозволяє досягати високої тональної градації, плавних переходів світлотіні та багатошарової деталізації. Офорт широко застосовувався у творах європейських майстрів XVI–XIX століть для передачі глибини простору та пластики фігур.

3. Ліногравюра – сучасніша техніка, подібна до дереворитy, але виконана на лінолеумі. Вона більш пластична, зручна для експериментів із формою та ритмом, і дає можливість швидко створювати авторські серії.

4. Мецо-тинто – техніка, яка поєднує відтінки та тонові переходи через шкіру чи наждачний інструмент на металевій пластині. Вона дозволяє отримувати ефекти м'якості, напівтонів та об'ємності, що особливо цінно для зображення тварин та природи.

Кожна техніка гравюри відкриває художнику унікальні можливості для формування образу: дереворит і ліногравюра добре передають контрастні силуети та декоративність, офорт – глибину та деталізацію, мецо-тинто – пластичність і тональність. Комбінування цих методів у серіях авторських

гравюр дозволяє досягти різноманітності художніх ефектів та створити цілісний виразний образ.

Таким чином, знання та застосування різних технік гравюри є ключовим аспектом оригінальної графіки і визначає її ефективність як засобу формування художнього образу.

Гравюра, завдяки своїм технічним і художнім можливостям, є потужним засобом формування художнього образу: “Образ у гравюрі будується на співвідношеннях мас світлого і темного.” Вона дозволяє:

1) точно передавати деталі та текстури;
2) створювати глибокі тональні переходи та ефекти об’єму;
3) експериментувати з композицією та ритмом;
4) передавати символіку та ідейний зміст твору;
5) поєднувати декоративні та реалістичні елементи.

Використання гравюри як техніки оригінальної графіки дає художнику змогу формувати виразний образ, який поєднує естетичну привабливість і смислову насиченість. Особливо ефективним є застосування гравюри для створення серійних робіт, що відображають тему тваринного світу, його символіку та пластичні особливості.

Таким чином, перший розділ демонструє, що гравюра є універсальним і водночас оригінальним засобом графічного мистецтва, який поєднує технічну майстерність і художню виразність, дозволяючи формувати цілісний та багатовимірний художній образ.

## 1.2 Оригінальна графіка

Мистецтво – виявлення найглибших думок найпростішим способом. [7, с. 3]

Мистецтво відіграє важливу роль у процесі пізнання людиною навколишнього світу та усвідомлення самого себе в ньому через творчість. Це форма духовної діяльності, яка через образи та візуальні засоби відображає дійсність. Воно не лише відтворює світ, а й формує естетичний досвід, емоції та уяву глядача.

Мистецтво існує для того, щоб відображати життя в усій його повноті, адже воно є невід'ємною частиною людської культури. Твори мистецтва показують духовний розвиток людини від найдавніших часів до сьогодення. У широкому сенсі мистецтво можна розглядати як літопис людства. Особливо важливе образотворче мистецтво, яке через різні візуальні образи передає думки, почуття та спостереження людей різних епох.

Ще первісні художники, залишаючи малюнки на стінах печер, прагнули не лише виконати магічні обряди, а й передати реальний світ: зовнішній вигляд тварин, їхні звички, характер та рухи. Навіть сьогодні ми можемо бачити, що наші предки цінували красу ліній і форм.

Зорові образи та графічні зображення мають свою власну мову, зрозумілу всім поколінням, без перекладу. Графіка – це не просто вид мистецтва, а специфічна мова візуальної культури, яка допомагає розвивати загальну грамотність людини.

Діти з раннього віку природно пізнають мову графіки – малюючи олівцем на папері або крейдою на землі. Ці дії стають першим художнім досвідом і сприяють розвитку творчих здібностей. Малюнок дозволяє дитині виразити емоції, які важко передати словами, і одночасно розвивати образне мислення.

Графіка має велике значення у сучасному інформаційному просторі. Вона допомагає розвивати здатність узагальнювати, абстрагувати, логічно та образно мислити, концентрувати інформацію у стислому вигляді.

Слово «графо» з грецької означає «писати». Мова графіки більш лаконічна, ніж живопис, і базується на лінії, штрихах, крапках та контрасті білого й чорного. Для графічних творів використовують олівець, вугіль, туш, сангіну, соус тощо, на відміну від живопису, де застосовують різноманітні фарби. З часом можливості графіки розширювалися, з’явилися кольорові види гравюри та літографії, де колір носить допоміжний характер.

Оригінальна графіка – це самостійний вид образотворчого мистецтва, у якому художній твір створюється безпосередньо для друку і існує як унікальний продукт творчості автора. На відміну від репродукційної графіки, яка є копією вже існуючих творів, оригінальна графіка народжується у процесі творчого пошуку та відображає індивідуальний стиль художника, його світогляд, емоційне сприйняття теми та технічну майстерність.

Головною характеристикою оригінальної графіки є унікальність кожного примірника. Навіть при створенні серії відтисків кожен відрізняється нюансами, що виникають через взаємодію фарби, текстури паперу та ручної обробки. Це робить кожен примірник самостійним твором мистецтва, який має свою енергетику та індивідуальність.

Оригінальна графіка відкриває широкі можливості для художника у плані творчого експерименту. Вона дозволяє:

1) поєднувати різні стилістичні напрями та художні прийоми

2) досліджувати властивості лінії, форми, світлотіні та композиції;

3) створювати як реалістичні, так і абстрактні або символічні образи;

4) передавати глибокі емоційні й художні враження, роблячи твір більш виразним.

Важливим аспектом оригінальної графіки є її здатність формувати художній образ через композиційну організацію елементів, ритм ліній, фактуру та співвідношення світла і тіні. Завдяки цьому твір набуває художньої цілісності і передає авторське бачення, яке неможливо відтворити в повній мірі в репродукційних методах.

Оригінальна графіка також відіграє значну роль у розвитку мистецтва, сприяючи появі нових стилів і технік. Вона дозволяє художникам експериментувати, поєднувати класичні та інноваційні методи, що робить твори живими, динамічними та оригінальними.

Графіка має широке застосування: станковий та навчальний рисунок, естамп (гравюри та літографія), книжкова ілюстрація та орнамент, журнальні й газетні рисунки, плакати, афіші, реклама, етикетки, гроші, поштові марки та листівки. Завдяки своїй доступності графіка є найбільш демократичним видом мистецтва.

Українська графіка бере початок із Київської Русі. Рукописні книги XI–XII століть стали основою розвитку книжкової графіки. Художники прикрашали книги орнаментами, заголовними літерами (ініціалами), сторінковими ілюстраціями – мініатюрами, а також дрібними малюнками на полях сторінок. Книги переписувалися зі слов’яно-візантійських зразків, здебільшого ченцями, які використовували спеціальне горіхове чорнило.

Шрифти графіки мали три види: устав, півустав і скоропис, писали їх загостреними гусячими перами. Заставки – прямокутні декоративні елементи перед текстом розділу – були типовим оздобленням. Мініатюри зображували святих, князів, а з XII століття – сцени побутового та історичного змісту. Багато давніх рукописів загинуло, але ті, що збереглися, демонструють високий рівень майстерності давніх українських художників. У XVII–XVIII

століттях, із поширенням книгодрукування, графічне оздоблення книги набуло нового характеру.

Естамп – графічний твір, створений на літографському камені спеціальним олівцем або жирною тушшю. Оскільки можна робити кілька відбитків, естамп став популярним видом мистецтва. В Україні він розвивався паралельно з книгодрукуванням: київські майстри XVII століття виготовляли гравюри для стародруків, а згодом – окремі композиції на аркушах, що поширювалися серед монастирської громади. Паралельно з професійною з'явилася й народна гравюра у Львові, Чернігові, Почаєві, Луцьку та інших містах.

На початку XIX століття традиційні графічні техніки поступилися новим – літографії, офорту, акватинті, дерevориту, що надали художникам більшу свободу творчості.

Рисунок буває учбовий, станковий, підготовчий і начерковий. Підготовчий рисунок олівцем, вуглем, сепією чи сангіною часто стає самостійним твором і відображає історичні, побутові, портретні чи орнаментальні теми. Основні елементи рисунка – риса, лінія, штрих, завдяки яким художник передає форму предмета, світло й простір.

Прикладна графіка (або «мала графіка») поширена у повсякденному житті: етикетки, упаковки, поштові марки, вітальні листівки, грошові знаки, календарі, книжкові знаки. Вона створюється для тиражування в потрібній кількості. До кінця XIX століття малюнки художника гравірували на дерев'яних дошках для друку тиражів, проте автори прикладної графіки часто залишалися анонімними.

Отже, оригінальна графіка є потужним засобом художньої творчості, що поєднує технічну майстерність, індивідуальне бачення та художню унікальність, дозволяючи створювати виразні і неповторні художні образи.

# РОЗДІЛ 2.
# ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ ЗАСОБАМИ ОРИГІНАЛЬНОЇ ГРАФІКИ

## 2.1. Формування художнього образу. Символіка

Художній образ є центральним елементом будь-якого твору мистецтва, а в оригінальній графіці він набуває особливої виразності завдяки технічним можливостям та індивідуальному підходу художника. Формування образу полягає у поєднанні композиції, ритму ліній, світлотіні, фактури та кольорових або тональних нюансів, що дозволяє передати не тільки зовнішню реальність, а й внутрішній світ автора, його емоції, думки та художні концепції.

Художній образ – це уявне або реально відтворене художником зображення предмета, явища, людини, події або стану. Він не обмежується лише зовнішньою формою, а передає внутрішній зміст, емоційний стан, характер персонажів, атмосферу ситуації чи загальну ідею твору. Образ є основним носієм художньої ідеї і визначає сприйняття твору глядачем.

Художній образ – це синтез фактичного і уявного, конкретного та узагальненого, реалістичного та символічного, що робить його багатозначним і емоційно насиченим.

Етапи формування художнього образу:

1) Спостереження і аналіз дійсності:

Художник вивчає навколишній світ: природу, людину, соціальні явища, історичні події. Це дозволяє зрозуміти, які риси предмета чи персонажа є важливими для передачі його сутності;

2) Вибір головного предмета та деталей:

На цьому етапі визначається, що буде головним у композиції, а що другорядним. Художник обирає ключові елементи, які найбільш точно передають задум і сприяють сприйняттю образу;

3) Узагальнення та стилізація:

Реальність трансформується у художній образ: художник підкреслює суттєве, прибирає зайве, узагальнює форми. Стилізація дозволяє створювати образи, які, хоча і спираються на дійсність, мають естетичну, символічну чи емоційну цінність;

4) Використання художніх засобів виразності:

Кольорова гама, світлотінь, лінія, штрих, ритм, перспектива, композиція та пропорції використовуються для передачі характеру, настрою, ідеї твору. Художній образ стає більш переконливим, глибоким і насиченим завдяки цим засобам;

5) Синтез образу:

На фінальному етапі формується цілісний художній образ, у якому поєднуються форма, колір, світло, простір і ритм. Такий образ має впливати на глядача емоційно, інтелектуально та естетично, викликати співпереживання або естетичне захоплення.

Також, у формуванні образу у графічному творі, допомагає низка специфічних аспектів:

1. Лінія – основний виразний засіб, за допомогою якого передаються форма, рух, ритм та характер зображуваного;
2. Пропорції та форма – визначають композиційну цілісність і дозволяють виділити головні об’єкти, створюючи ієрархію у сприйнятті твору;
3. Світлотінь та фактура – забезпечують відчуття об’єму, глибини простору та матеріальності зображуваних елементів;

4. Композиційні прийоми – розташування елементів, ритм, баланс та контрасти формують сприйняття образу і впливають на емоційне сприйняття твору.

В оригінальній графіці художник має можливість експериментувати з художньою мовою, поєднуючи реалістичні та абстрактні елементи, різні види символів і графічні прийоми для посилення виразності образу. Це дозволяє створювати не просто зображення предметів, а повноцінну художню систему, де кожен елемент взаємодіє з іншими, формуючи цілісний смисловий і емоційний ряд.Однією з ключових складових художнього образу є символіка. Символи дозволяють художнику створювати багатошарові значення у творі, виходячи за межі прямого зображення предметів чи подій. Через символи можна передати культурні, історичні, релігійні або філософські смисли, відобразити ідеї добра і зла, життя і смерті, боротьби або гармонії. Символічні елементи часто стають «ключем» до розуміння художньої концепції, дозволяючи глядачеві встановлювати зв’язок із автором на інтелектуальному та емоційному рівнях.

Символіка у графіці може бути умовною або конкретною. Умовні символи – це знаки або знакові елементи, що викликають асоціації у глядача (наприклад, геометричні форми, абстрактні мотиви). Конкретні символи – це предмети або образи з чітким культурним або історичним контекстом (тварини, рослини, об’єкти повсякденного життя, міфологічні персонажі). Через поєднання цих підходів художник створює образи, що одночасно є естетично привабливими і насиченими змістом.

Символіка – це використання знаків, образів, предметів або кольорів, які несуть додатковий, прихований або умовний зміст, виходячи за межі буквального зображення. У художньому творі символ дозволяє передати ідеї, емоції та філософські концепції, не показуючи їх прямо.

У формуванні художнього образу символіка допомагає поглибити зміст, зробити образ багатошаровим і надати йому культурного або історичного контексту.

Роль символіки у художньому образі полягає в : передачі абстрактних ідей, через символияких, художник може виразити моральні, релігійні, політичні або філософські ідеї. Наприклад, голуб символізує мир, зірка – прагнення до ідеалу, змія – підступ або мудрість; поглибленні емоційного впливу, де символи допомагають передати внутрішній стан персонажів або настрій твору, викликаючи у глядача асоціативні переживання; створенні узагальненого або універсального образу, символи яких дозволяють зробити образ більш загальним і багатозначним, позбавленим конкретних дрібних деталей, що робить його зрозумілим і універсальним для різних культур; побудові композиційного змісту, символи яких можуть стати структурними елементами композиції, об’єднуючи окремі частини твору у цілісний образ.

Види символіки у художньому образі:

1) Природні символи – елементи природи, які мають умовний зміст (сонце, місяць, вода, дерево).

2) Кольорові символи – використання кольору для передачі настрою або якості (червоний – пристрасть, білий – чистота, чорний – смерть).

3) Образні символи – конкретні предмети чи фігури (ключ, годинник, маска, меч), що набувають додаткового значення.

4) Міфологічні та релігійні символи – образи богів, святих, міфічних істот, що несуть культурний контекст.

У графіці та гравюрі символіка особливо важлива, адже тут образи часто обмежені лінією, штрихом і контрастом білого та чорного. Художник використовує символи для: підсилення змісту композиції, створення

метафоричних зв’язків між елементами та передачі духовного чи морального посилу.

Ось декілька прикладів:

1. В українських стародруках і гравюрах часто зустрічається символіка християнських свят, чеснот та пороків.
2. У японській ксилографії Хокусая чи Хірасіге природа і птахи часто несуть символічне значення настрою або пори року.

Формування художнього образу в оригінальній графіці значною мірою визначається технічними засобами, які обирає художник. Вони включають матеріали, інструменти та прийоми роботи, що дозволяють передати задум, створити глибину, обсяг, фактуру та емоційний характер твору.

1. Лінія як основний виразний засіб.

Лінія – найважливіший елемент графічного твору. Вона визначає контур об’єктів, створює ритм композиції, передає рух і настрій. Товщина, інтенсивність та характер лінії впливають на сприйняття образу: тонкі лінії створюють відчуття легкості і витонченості, тоді як товсті – масивності та напруженості. Різноманітні види штрихування дозволяють передавати об’єм і світлотінь, а комбінування ліній з різною текстурою створює багатошаровий візуальний ефект.

2. Фактура та матеріал.

Вибір паперу або іншої основи, а також техніка нанесення фарби чи чорнила, впливає на сприйняття твору. Рельєфність, зернистість або гладкість поверхні дозволяє художнику варіювати тон, глибину та насиченість кольору. Технічні прийоми нанесення фарби – від ніжного промальовування до експресивного нанесення туші або олівця – створюють додаткові смислові та емоційні акценти.

3. Світлотінь та контраст.

За допомогою світлотіні художник створює об’ємність та глибину простору. Контраст між темними і світлими ділянками підсилює виразність образу, виділяє головні елементи композиції і формує динаміку твору. Використання градацій відтінків дозволяє передати об’єкти в реалістичному або символічному вигляді, посилюючи емоційне сприйняття.

4. Композиційні прийоми.

Розташування об’єктів на площині, баланс форм, ритм елементів та взаємодія між ними формують гармонійний художній образ. Композиція визначає, куди «підсвічується» увага глядача, які деталі стають акцентованими, а які залишаються другорядними. Через композиційні рішення художник керує сприйняттям глядача, створюючи цілісний смисловий та емоційний ряд.

5. Використання символічних та декоративних елементів.

Технічні засоби включають не лише прості графічні прийоми, а й способи введення символів у твір. Символи можуть передаватися через форми, лінії, орнаменти, абстрактні знаки або повторювані мотиви. Тонке поєднання технічної майстерності і символічного навантаження дозволяє створювати глибокі, багатошарові художні образи, що мають високий емоційний та естетичний вплив.

6. Колір і тональна робота.

Хоч оригінальна графіка традиційно асоціюється з монохромними відтінками, сучасні художники застосовують колірні техніки – акварель, акватинту, кольоровий офорт або ксерографічні методи. Колір у графіці використовується для виділення основних елементів, створення настрою, підкреслення символічного значення, а також для формування гармонії чи контрасту композиції.

Отже, технічні засоби у оригінальній графіці – це інструменти, через які художник реалізує свій задум. Вони дозволяють створювати не просто зображення, а повноцінні художні образи, де кожен елемент – лінія, штрих, тон, фактура чи колір – взаємодіє з іншими, формуючи цілісний, виразний і змістовний твір.

Тварини у графічних творах виконують не лише декоративну чи реалістичну функцію, а й несуть символічне навантаження, передаючи характер, моральні властивості або емоційний стан. В оригінальній графіці художники часто використовують тварин як метафору людських якостей, суспільних явищ або культурних цінностей.

1. Лев – символ сили, мужності та влади. Часто зображується як центральна фігура композиції, що підкреслює домінування або захист.

2. Ведмідь – символ сили, витривалості, інколи – небезпеки чи агресії. В графіці може передавати як реалістичну міць, так і психологічний характер сцен.

3. Сови та птахи – символ мудрості, прозорливості, духовності. Сову часто зображують у контрасті з іншими персонажами, щоб підкреслити інтелектуальну чи містичну роль у творі.

4. Змії – символ хитрості, небезпеки або спокуси. Використовуються для передачі морального конфлікту чи символічної загрози.

5. Кінь – символ свободи, енергії, благородства. У динамічних композиціях підкреслює рух, силу та ритм.

6. Птахи, дрібні тварини та комахи – можуть передавати легкість, швидкоплинність, повітряність, а також підкреслювати контраст із великими фігурами.

У гравюрі та оригінальній графіці пози, взаємодія та кількість тварин на площині також мають символічне значення. Наприклад, пара птахів може означати любов або гармонію, а натовп хижаків – небезпеку або хаос.

Через використання тварин художник може створювати багатошарові смислові образи, де поєднуються естетичні, композиційні та символічні аспекти. Це робить графічний твір не лише привабливим візуально, а й насиченим культурними, моральними чи психологічними значеннями.

Значення символіки для художнього образу:

Робить образ багатошаровим і глибоким.

Допомагає передати ідею або мораль, не пояснюючи її прямо.

Формує емоційний і психологічний вплив на глядача.

Створює культурний та історичний контекст, зв’язок із традиціями та міфами.

Отже, формування художнього образу в оригінальній графіці – це складний і багаторівневий процес, у якому технічні прийоми поєднуються з творчою уявою, а символіка виступає ключовим засобом передачі авторської ідеї, емоційного стану та художньої концепції. Також, є важливими технічні засоби у оригінальній графіці – це інструменти, через які художник реалізує свій задум. Вони дозволяють створювати не просто зображення, а повноцінні художні образи, де кожен елемент – лінія, штрих, тон, фактура чи колір – взаємодіє з іншими, формуючи цілісний, виразний і змістовний твір.

## 2.2. Етапи роботи над формуванням художнього образу в техніці гравюра

Як і будь-яку довготривалу роботу варто розділити на етапи, щоб не відійти від головної мети проекту до самого кінця. Кожен етап вимагає різного зосередження та розподілу часу. Кожна частина важлива для опрацювання.

Свою роботу ми проводили у конкретній послідовності. Спочатку були пошуки вдалого референсу для зображення серій тварин і самої техніки. Після цього, ми підійшли до етапу створення ескізів. Він зайняв більшу частину практичної роботи, оскільки в ньому повинні були бути відображені всі ідеї і методи розв'язання, а потім з них уже обирався найбільш вдалий варіант. При створенні ескізів, ключовим завданням було передати характер тварини через фактурність її зовнішнього вигляду.

Після того, як остаточний ескіз був затверджений, ми перейшли до наступного етапу: деталізація ескізу та уточнення деяких моментів. Вибір техніки відіграв важливу роль у створенні картин. Для моєї роботи була обрана гравюра. Серія картин була виконана за допомогою спеціально підготовленого полотна та пера. Перед початком роботи треба було визначитися з технікою в якій буде виконуватись дана робота, в потім підготувати полотно. За допомогою різноманітних за товщиною пера, комбінуючи товщину ліній, можна створювати цікаві текстури.

Завершальний етап включає створення вже закінченої творчої роботи, що означає завершення композиції. Для більшого акценту на деталях ми виділяємо характерні риси обраної тварини. Окреслимо шляхи, за допомогою яких обрана графіка , збагатить нашу творчу роботу:

На початковому етапі ми знайомимося з роботами митців, які писали на цю тему. Потім, визначаємося з референсами тварин, які більш за все передають характер обраної тварини.

Етап 2. Ескізування та композиційне рішення

На цьому етапі виконується серія скетчових ескізів. Обирається найбільш вдала композиція, яка відповідає творчому задуму.

Етап 3. Лінійний малюнок

Після визначення композиції створюється більш деталізований лінійний малюнок. Уточнюється поза тіла тварини, її характерні риси(кігті, хутро, очі, вуха тощо). Також, на цьому етапі, готуємо наші полотна: беремо аркуші паперу А3, наносимо на нього шар воску, після чого, покриваємо чорною фарбою і залишаємо на деякий час для повного промивання.

Етап 4. Перенесення ескізу на папір

Легко намічаємо основні контури тварин на папері,враховуючи, що воскова маска буде зберігати світлі ділянки.

Етап 5. Деталізація

На цьому етапі пророблюються дрібні деталі: за допомогою пера різної товщини ми отримуємо різну фактуру та деталі притаманній тій чи іншій тварині. Робимо акценти на погляді, додаючи картині характер та живість. Це робить картину більш реалістичною та виразною.

Етап 6. Фінальна обробка

Підкреслюємо ключові елементи композиції, додатємо акцент на характерні риси тварин і надаємо серії завершеного, цілісного вигляду.

Виконання серії гравюр тварин у техніці монотипії з воском показало, наскільки важливим є поетапне планування та послідовна робота над художнім проектом. Кожен етап — від вибору референсів до фінальної обробки — відіграє ключову роль у формуванні художнього образу та передачі характеру тварини. Пошук натхнення та вивчення робіт інших митців дозволив зрозуміти особливості композиційного вирішення та методи відображення текстур, об’єму й емоційної виразності у графічному мистецтві.

Етап створення ескізів дав можливість розробити різні варіанти композиції та визначити найбільш вдалі рішення для серії. Деталізація ескізів і точне пророоблення лінійного малюнка дозволили передати індивідуальні

риси тварин — форму тіла, характерні деталі шерсті, вираз очей та інші елементи, що роблять зображення живим і емоційно насиченим.

Використання техніки монотипії з воском надало можливість поєднати традиційні графічні прийоми з експериментальними ефектами. Завдяки восковому резисту ми змогли досягти контрасту світлих і темних ділянок, створити фактурні переходи та передати об’єм тварин без використання кольору. Такий метод дозволяє художнику контролювати деталі, одночасно зберігаючи неповторність кожного відбитка, що особливо важливо для серійної графіки.

Отже, робота над цією серією гравюр не лише допомогла оволодіти специфічними прийомами монотипії з воском, а й показала, як послідовна творчість, уважність до деталей і ретельне опрацювання композиції формують виразний художній образ. Серія тварин стала результатом гармонійного поєднання технічних навичок і художнього бачення, демонструючи можливості графічного мистецтва у відтворенні живої природи.

# ВИСНОВКИ

У результаті дослідження теми «Формування художнього образу засобами оригінальної графіки» було встановлено, що оригінальна графіка є одним із найвиразніших і найуніверсальніших видів образотворчого мистецтва, який дозволяє художнику передавати не лише зовнішню форму предмета, а й його внутрішній зміст, емоційний стан та символічне навантаження.

Аналіз історичного розвитку графіки показав, що гравюра, як один із її провідних різновидів, має глибокі традиції та величезні можливості для творчого самовираження. Від перших дереворитів XV століття до сучасних ліногравюр і офортів, техніка гравюри зазнавала постійних змін, розширюючи свої технічні та естетичні межі. Творчість таких митців, як Альбрехт Дюрер, Кацусіка Хокусай, Едгар Дега, а також українських майстрів Івана Труша, Михайла Бойчука, доводить, що гравюра є не лише ремеслом, а повноцінним видом мистецтва, здатним формувати глибокий художній образ.

Проведений аналіз показав, що основними засобами формування художнього образу в оригінальній графіці є лінія, штрих, пляма, контраст світла і тіні, фактура та ритм композиції. Саме завдяки цим елементам створюється образна структура твору, розкривається його зміст та емоційна виразність.

Особливу увагу в роботі приділено дослідженню теми тваринного світу, яка є багатою на пластичні, ритмічні та символічні мотиви. Образи тварин дозволяють художнику поєднувати реалістичність форм із глибоким емоційно-асоціативним змістом, а гравюра, завдяки своїй технічній природі, сприяє точному і водночас узагальненому відтворенню цих образів.

У практичній частині проєкту створено серію авторських гравюр, у яких відображено індивідуальне бачення природи, пластику рухів і символічну

глибину образів. Виконання цих робіт підтвердило, що гравюра — ефективний засіб художнього самовираження, який дозволяє поєднати традицію та сучасність, технічну дисципліну й творчу свободу.

Отже, можна зробити висновок, що формування художнього образу засобами оригінальної графіки — це складний і багатогранний процес, у якому поєднуються технічна майстерність, естетичне чуття та індивідуальний світогляд автора. Оригінальна графіка, зокрема гравюра, залишається актуальною формою мистецтва, що відкриває безмежні можливості для втілення творчих задумів і розкриття внутрішнього світу митця.

# СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Гравюра: історичний огляд і основні різновиди мистецької техніки URL: https://www.researchgate.net/publication/329994876_Gravura_istoricnij_oglad_i_osnovni_riznovidi_misteckoi_tehniki

2. Гравюра сутність та специфіка| Естетика у сучасному світі URL: http://estetica.etica.in.ua/gravyura-sutnist-ta-spetsifika/

3. Дмитро Антонович. Українська гравюра URL: http://litopys.org.ua/cultur/cult20.htm?utm_source=chatgpt.com

4. Офорт: техніка травленого штриха на службі у мистецтві URL: https://kyiv.gallery/statii/ofort-tekhnika-travlenoho-shtrykha-na-sluzhbi-u-mystetstvi

5.Теорія та практика графіки: навч. посіб. / А. А. Поліщук. К. : Київ: ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. –212с.

6.Христенко В. Є. Техніки авторського друку. Харків, 2003. 146 с.

7. Художня культура. Актуальні проблеми: Наук. вісник / Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України; Редкол.: О. Федорук (голова), В. Сидоренко (гол. ред), І. Безгін та ін. Київ: Видавництво ФЕНІКС, 2007. Вип. 4. 736 с